

Streszczenie pracy doktorskiej zatytułowanej: *Kenosis. Simone Weil i Kaija Saariaho*

Sednem rozprawy jest analiza i interpretacja *kenosis* w oratorium *La Passion de Simone* Kaiji Saariaho. Utwór poświęcony jest postaci francuskiej filozofki Simone Weil, która urodziła się w 1909 roku i zmarła podczas II wojny światowej w Anglii. Kompozycja opowiada historię życia myślicielki i nawiązuje do jej pisarstwa, które można podzielić na cztery obszary zainteresowań: analizę starożytnej greckiej filozofii i literatury; rozważanie współczesnych problemów społecznych i politycznych; badanie i porównanie religii przedchrześcijańskich z chrześcijaństwem, spisywanie wewnętrznych przeżyć mistycznych, których początek wyznaczyło uczestnictwo w liturgii Wielkiego Tygodnia w 1938 roku w Solesmes.

La passion de Simone odnosi się do każdego ze wspomnianych aspektów myśli Francuzki i zawiera krótkie cytaty z jej pism. Utwór przyjmuje formę Drogi Krzyżowej. Oratorium zostało skomponowane w 2006 roku na zamówienie New Crowned Hope Festival w Wiedniu. Kompozycja jest przeznaczona na sopran solo, chór, orkiestrę i taśmę z recytacjami tekstów Weil w wykonaniu aktorki Dominique Blanc. Autorem libretta jest libański pisarz Amin Maalouf. Całość zaś wyreżyserował Peter Sellars.

Kenosis – jak twierdzi Christine Hof – wydaje się najważniejszą ideą w myśli i życiu Weil. Pojęcie to wywodzi się bezpośrednio z drugiego Listu św. Pawła do Filipian, w którym Apostoł Narodów opisuje upokorzenie Jezusa Chrystusa, który przyjął postać sługi i, pomimo bycia Bogiem, został uczyniony na podobieństwo ludzi. Co więcej, ukorzył się i stał się posłuszny woli Ojca aż do śmierci, nawet śmierci na krzyżu. Wyraz *kenosis* został ukuty na podstawie greckiego czasownika *kenou*, który pojawia się w Liście do Filipian. Słowo to można tłumaczyć jako „ogłołocenie”, „zrzeczenie się”, rezygnację z własnej woli i stawanie się całkowicie posłusznym woli Bożej.

Weil nie poświęciła temu pojęciu zwartej treści, ale jego obecność zapośredniczona jest w stworzonej przez filozofkę koncepcji dekreacji, którą można rozumieć jako transpozycję *kenosis* na grunt ludzkiego doświadczenia. Dekreacja jest procesem dojrzewania człowieka. Najważniejszymi jego elementami jest dążenie do wyzbycia się własnej woli, odrzucenie marzeń o władzy i prestiżu społecznym, a nawet okiełznanie wyobraźni dotyczącej przyszłości. Najtrudniejszym zadaniem na drodze tej duchowej formacji jest pozbawienie się wewnętrznego „ja”. Francuska filozofka twierdzi, że należy brać przykład z Boga, który wyrzeka się bycia wszystkim, wycofuje się ze świata, aby dać swojemu stworzeniu miejsce do zaistnienia. Stwarzając człowieka, Bóg podarował mu wolną wolę. Istota ludzka zobowiązana jest oddać Mu ją z powrotem w formie daru i w dowód doskonałej miłości. Dekreacja

oznacza więc dobrowolny powrót do fazy „przedstworzenia”, poprzedzającej otrzymanie mocy decydowania. Gdy człowiek staje się w ten sposób opróżniony, Bóg dzięki swojej łasce może w nim działać. W rozumieniu Weil jest to prawdziwe dopełnienie aktu stworzenia.

Pierwsza część niniejszej pracy *Kenosis. Poszukiwania filozoficzno-estetyczne*, stanowiąca swoiste prolegomena do analizy samego oratorium *La Passion de Simone*, koncentruje się na rekapitulacji wątków kenotycznych obecnych w różnych obszarach myśli Weil: począwszy od pojęcia dekreacji (rozdział *Od dekreacji do interpretacji*), poprzez kenotyczno-soteriologiczne traktowanie piękna [rozdział *Piękno (się) dekreceuje*] oraz muzyki, której elementy traktowane są jako metafora mechaniki rozwoju duchowego (rozdział *Muzyka w dziele Weil*), aż po pojęcie paradoksu, obecne w poetyce Weil i oddziałujące na kształtowanie poszczególnych stacji *La Passion de Simone* Kaiji Saariaho (rozdział *Od paradoksu do kenozy. Poetyka Weil i Saariaho*).

Druga część zatytułowana *Kenosis. Bycie w świecie* podejmuje wątek tożsamości Simone Weil jako kobiety, intelektualistki, działaczki społecznej, agitorki politycznej oraz robotnicy fabryk Alstom i Renault. Szczególnie istotna jest ostatnia z ról, ponieważ doświadczenie robotnicze można uznać za rodzaj kenozy społecznej. Zaowocowało ono – jak pisała Weil – odcisnięciem niewymazywalnej pieczęci niewolnictwa, które z kolei poprowadziło myślicielkę ku religii chrześcijańskiej. Kanwę rozważań stanowi sześć pierwszych stacji oratorium *La Passion de Simone*.

Próbie interpretacji i analizie kolejnych całości oratorium (od stacji VII do X) poświęcona jest część trzecia *Kenosis. Imitatio Christi*, w której podniesiona zostaje kwestia idolatrii. W niektórych cywilizacjach (głównie rzymskiej i hebrajskiej) społeczeństwo i naród stają się – w myśleniu Weil – bożkami legitymizującym to, co dobre i to, co złe. Równie istotnym wątkiem tej części jest motyw opuszczenia świata przez Boga oraz – co za tym idzie – dominacja praw konieczności. Kulminację tego segmentu tematycznego przynosi interpretacja X stacji oratorium, w przypadku której najistotniejszym motywem jest *kenosis* – doznawane przez myślicielkę w dziedzinie naukowej oraz w aspekcie działalności społecznej jako osamotnienie w kręgach intelektualistów i dobrowolne ogołocenie się.

Ostatnią część zatytułowaną *Kenosis. Od śmierci do życia*, na którą składają się rozważania nad pięcioma ostatnimi stacjami (stacje XI do XV), spaja motyw powolnego odchodzenia Weil od świata zanurzonego w wojennej zawierusze do świata przeżyć mistycznych, które ostatecznie poprzedzały jej śmierć. W centrum zainteresowania znajduje się podsumowanie myśli Weil dotyczących oddziaływania przemocy na kondycję człowieka, której skutkiem jest swoista reifikacja istoty ludzkiej. Drugim, niezwykle istotnym, motywem jest Weilowskie pragnienie, czy też – jak pisze filozofka – wiecznie trawiący głód rozszerzenia prawa do wolnej woli na każdego człowieka, które strzec ma ludzkiej podmiotowości. Ostatnim poruszonym zagadnieniem jest stosunek filozofki do Kościoła katolickiego i jej uparte trwanie na jego progu.

Druga, trzecia i czwarta część opracowania tworzą tryptyk złożony z analizy i interpretacji poszczególnych stacji oratorium *La Passion de Simone*. Łączy je odczytywanie różnych znaczeń kenozы ukrytych w librecie jako narracji opisującej życiową postawę i filozofię Weil, a także w poetyce jej tekstów przytoczonych w tworzywie słownym oratorium, które wskazują na zatarcie podmiotowego „ja”. Rozprawa bada również obecność *kenosis* w języku muzycznym kompozytorki, zwłaszcza w wyrazistych i dynamicznych motywach melodycznych w partii sopranu i innych instrumentów; także w relacji pomiędzy dwiema skontrastowanymi masami brzmieniowymi, które pojawiają się w orkiestrze.

Ostatni rozdział poświęcony jest usytuowaniu myśli Simone Weil na mapie współczesnej filozofii europejskiej XX wieku. Ta część śledzi podobieństwa między Weil a myślicielami postsekularnymi, takimi jak Emmanuel Lévinas, Jacques Derrida, Slavoj Žižek, Alain Badiou etc. Rozdział pokazuje, w jakim zakresie Weil przewidziała problemy filozofii i teologii przełomu XX i XXI wieku. Wyjaśnia również motywy wyboru Weil na główną postać oratorium *La Passion de Simone* oraz rozważa doniosłość jej dorobku filozoficznego dla obecnych czasów.

Metodologia zastosowana w rozprawie opiera się na teoretycznych rozpoznaniach niemieckiego badacza Wenera Wolfa, który opisał fenomen opery i oratorium jako specyficzny przykład kilku rodzajów intermedialności. Pierwszy z nich to transpozycja intermedialna, która oznacza przeniesienie danego dzieła do innej formy artystycznej, np. utworu literackiego do opery. Drugi rodzaj intermedialności determinuje istnienie tych samych jakości w dwóch różnych mediach, np. lejtymotywów w literaturze i muzyce czy ogólnie pojmowanej narracyjności. Ostatnim typem jest plurimedialność, która zawiera się we współlistnieniu dwóch mediów w tym samym czasie, np. śpiewanego słowa w pieśni, operze czy oratorium. Ze wszystkimi wymienionymi typami intermedialności mamy do czynienia w *La Passion de Simone*, choć transpozycja intermedialna stosuje się tylko do fragmentów oratorium, w których znajdują się bezpośrednie przytoczenia z pism Simone Weil.

Jedną z leżących u podstaw niniejszej pracy doktorskiej jest założenie, że współdziałanie słowa i muzyki wzmacnia potencjał wyrażania idei *kenosis*. Współlistnienie dwóch języków artystycznych w jednym utworze osłabia ich odrębny charakter, niemniej poprzez intermedialną ekspresję możliwe jest odkrycie nowych znaczeń krystalizujących się w „żywej” relacji między nimi. Co więcej, stosunek czy pośrednictwo, poza dekreacją, stanowi jedną z najważniejszych idei w słowniku Weil, dlatego muzyka, która opiera się na relacjach, jest jej ulubioną sztuką. Filozofka twierdzi również, że sztuka dźwięków zdolna jest wyrazić – w większym stopniu niż inne języki artystyczne – najbardziej nieuchwytnie idee. W centrum zainteresowania Francuzki pozostają jednak przede wszystkim stosunki społeczne, filiacje różnych religii i kultur oraz relacja między stworzeniem a Bogiem. *Kenosis*, jako postawa pełna litości i współczucia wobec drugiego człowieka, to najważniejsze przesłanie Simone Weil i kompozytorki Kaiji Saariaho, która dała temu wyraz w licznych wywiadach.